

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

Α΄.

Ἡ λέξις *λαογραφία*, τὴν ὁποίαν πρὸ εἰκοσιπενταετίας μεταχειριζόμεθα πρὸς δῆλωσιν τῶν σπουδῶν περὶ τῶν δημῶδων παραδόσεων, δοξασιῶν, ἐθίμων, περὶ τῆς δημῶδους ἀγράφου φιλολογίας καὶ περὶ παντὸς καθόλου τοῦ συντελοῦντος εἰς ἀκριβεστέραν γνῶσιν τοῦ λαοῦ¹⁾, εὐρίσκεται ἐν χρήσει εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἀπὸ τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ἀλεξανδρινῆς περιόδου εἰς ὅλως διάφορον εἰδικὴν σημασίαν. Λαογραφία ἐλέγετο ὁ κεφαλικὸς φόρος, ὃν κατέβαλε μέγα μέρος τῶν κατοικούντων τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ τοῦ 14 μέχρι τοῦ 50 ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτῶν²⁾. Ἦτο ἡ «καθ' ἐκάστην κεφαλὴν εἰσφορὰ», ὡς τὴν ἀποκαλεῖ ὁ Ἰώσηπος³⁾, ἢ «τὸ ἐπικεφάλιον», ὡς φέρεται ἐν τισὶ παπύροις⁴⁾. Εἰς τὴν ἐπιβολὴν δὲ τοῦ φόρου τούτου, τοῦ ὁποῖου ἦσαν ἀπηλλαγμένοι οἱ Ἰουδαῖοι, ἀναφέρεται καὶ τὸ χωρίον τοῦ ἀποκρύφου βιβλίου τῶν Μακκαβαίων, ἐν ᾧ ἀναγράφονται αἱ καταλύπτικαὶ τῶν Ἰουδαίων διατάξεις τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολε-

¹⁾ Τὸ πρῶτον ἐγινε χρῆσις τῆς λέξεως *λαογραφίας* καὶ τῶν παραγῶγων ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ὑπ' ἐμοῦ ἐν Δελτίῳ τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας τ. Α' (1884).

²⁾ *Wilcken* ἐν *Hermes* τ. 28 (1893) σ. 249. *Archiv f. Papyrusforschung* τ. I σ. 136 κέ.—*CIG.* 4890.

³⁾ Ἰουδαϊκ. πολ. Β' § 385.

⁴⁾ *Archiv f. Papyrusforschung* τ. I σ. 137.

μαίου τοῦ Φιλοπάτορος (208 π. Χ.)¹⁾. Ἐλέγοντο δ' οἱ καταβάλλοντες τὸ κεφαλικὸν λαογραφούμενοι, ἀντιδιαστελλόμενοι πρὸς τοὺς ἐπικεκριμένους, τοὺς ἀπηλλαγμένους τοῦ φόρου τούτου, ὑποχρεομένους δ' εἰς ὑπηρεσίαν ἐν τῷ στρατῷ²⁾. Λαογράφοι δ' ἦσαν οἱ ἐν τοῖς χωρίοις ἄρχοντες, οἱ ἐπιμελούμενοι τῆς λαογραφίας³⁾.

Παρὰ τὴν διαφορὰν τῆς σημασίας, ἣν εἶχεν ἐν Αἰγύπτῳ, ἡ λέξις εἶναι καταλληλοτάτη πρὸς ὀνομασίαν μαθήσεως, ἐχούσης ὑποκειμένον τὴν σπουδὴν τοῦ λαοῦ. Ἄλλως δ' εἶναι εἰσηγμένοι ἤδη ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ παρελήφθησαν καὶ παρ' ἡμῖν ὅμοιαι λέξεις, ἐκ συνωνύμων τῆς λέξεως λαὸς καὶ τοῦ γράφω συντεθειμένοι, πρὸς δήλωσιν ἐπιστημῶν, οὐχὶ παντελῶς ἀσχέτων πρὸς τὴν λαογραφίαν, οἷον δημογραφία, ἐθνογραφία⁴⁾.

Εἰς πολλὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας γίνεται χρῆσις τοῦ ὄρου folklore, σημαίνοντος τὴν λαογραφίαν. Ὁ ὄρος ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ William John Thoms, ὅστις ψευδωνύμως ἐν ἄρθρῳ δημοσιευθέντι ἐν τῇ φιλολογικῇ ἐφημερίδι τοῦ Λονδίνου Athenaeum τῆς 27 Αὐγούστου 1846 (σ. 842-3), ἐπρότεινεν ὡς ἀναγκαῖον ἴδιον ὄρον πρὸς δήλωσιν τῶν μελετῶν, αἵτινες εἶχον ἤδη καὶ τότε μεγάλην ὄπωςδὴποτε ἔκτασιν, ἀλλὰ δὲν ἐθεωροῦντο ὡς ἀποτελοῦσαι ἰδίαν καὶ διακεκριμένην τῶν ἄλλων μάθησιν. Ἡ λέξις, κατὰ μίμησιν τῶν γερμανικῶν συνθέτων Volkslied, Volksoper, Volksfest κτλ. (δημῶδες ᾄσμα, δημῶδες ἔπος, λαϊκὴ ἐορτή), συντεθειμένη ἐκ τῶν ἀγγλικῶν Folk (λαὸς) καὶ lore (γνώσις, διδασκαλία), ἦτο πάντως καταλληλο-

¹⁾ Γ.β' 28: «πάντας τοὺς Ἰουδαίους εἰς λαογραφίαν καὶ οἰκετικὴν διάθεσιν ἀχθῆναι». Τὸν κεφαλικὸν φόρον κατέβαλλον καὶ οἱ δούλοι, ὡς εἰς τὰς ὑποτελεῖς τῶν Ῥωμαίων χώρας ἢ capitatio ἐπεβάλλετο εἰς πάντας τοὺς καλλιεργοῦντας τὴν γῆν εἴτε ἐλευθέρους εἴτε δούλους.

²⁾ Wilcken ἐνθ. ἀν. σ. 249-250. Lesquiens ἐν Revue de Philologie 1904 σ. 30.

³⁾ Wilcken αὐτ. σ. 247.

⁴⁾ Ὁ ὄρος δημογραφία ἐπλάσθη τῷ 1855 ὑπὸ τοῦ Γάλλου Guillard. οὕτω δ' ὀνομάσθη ἡ ἐπὶ τῆς στατιστικῆς βασιζομένη μελέτη τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Παλαιότερος εἶναι ὁ ὄρος ἐθνογραφία, πρὸς δήλωσιν τῆς ἐπιστήμης, ἣτις ἐξετάζει τὸν ἀνθρώπον ὡς ζῶον πολιτικόν, ἀπαρτίζον ὁμάδας ἢ ἔθνη, διακρινόμενῃ τῆς ἀνθρωπολογίας, ἣτις ἐξετάζει τὸν ἀνθρώπον ὡς γένος ζῶων, ὡς μεμονωμένον ἄτομον, ἀνεξαρτήτως τῶν κοινωνικῶν ἢ ἐθνικῶν ὁμάδων.

τέρα τῶν ἐν χρήσει εἰς τὴν ἀγγλικὴν περιφράσεων, Popular anti-
quities (δημῳδαὶ ἀρχαιότητες), Popular literature (δημῳδῆς φι-
λολογία). Ὅθεν ταχέως ὁ ὄρος οὗτος ἐπεκράτησεν εἰς τὴν ἀγγλικὴν
καὶ εἰσήχθη καὶ εἰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Οἱ δὲ Δανοὶ ἐν συνα-
φείᾳ πρὸς τὴν ἀγγλικὴν λέξιν καὶ οἶονεὶ παρετυμολογοῦντες ταύτην
ἐκάλεσαν τὴν λαογραφίαν Folkeminder (ἀναμνήσεις τοῦ λαοῦ).

Ἄλλὰ λαογράφοι τινές, ἂν καὶ εἰσήχθη εἰς τὴν γλῶσσάν των ὁ
ἀγγλικὸς ὄρος, ἀποστέρουσιν αὐτόν, προτιμῶντες διὰ τὸ εὐληπτον
ἕτερον, ἐκ τῆς ἰδίας γλώσσης εἰλημμένον. Οἱ Ἴταλοὶ καλοῦσι tradi-
zioni popolari (δημῳδαὶ παραδόσεις), καὶ οἱ Γάλλοι ὁμοίως tra-
ditions populaires, πάντα σχεδὸν τὰ ὑπὸ τῆς λαογραφίας ἐξετα-
ζόμενα θέματα, προσδίδοντες γενικωτάτην ἔννοιαν εἰς ὄρον μονομερῆ.
Ἐκ τούτου δὲ τινες ἔπλασαν καὶ τὴν λέξιν traditionnisme, ἣτις ὡς
παρατηρεῖ ὁ Γάλλος λαογράφος Gaidoz¹⁾, καὶ ἀόριστος εἶναι καὶ
σύγχυσιν ἀναποδοράστως φέρει, διότι σημαίνει δύο διάφορα πράγματα·
πρῶτον τὴν ἀγάπην τῆς παραδόσεως καὶ τὴν ἔφεσιν πρὸς διατήρη-
σιν αὐτῆς, καὶ δεύτερον τὴν μελέτην τῆς παραδόσεως, ὅπερ δὲν εἶναι
τὸ αὐτό· διότι ὁ ἀγαπῶν τὴν παράδοσιν δυνατόν νὰ μὴ μελετᾷ ταύ-
την καὶ ὁ μελετῶν νὰ μὴ τὴν ἀγαπᾷ.

Ὅθεν κατ' ἀνάγκην καὶ οἱ Γάλλοι θὰ προστρέχωσιν εἰς τὸν
ἀγγλικὸν ὄρον, μεταχειριζόμενοι τὸν γαλλικὸν traditions populaires,
ὁσάκις μόνον θέλωσι νὰ γίνωσι καταληπτοὶ εἰς τοὺς πολλοὺς. Ὁ
Gaston Paris ἔπλασε τὸν ὄρον mythographie, ἀλλ' εἰς στενωτέ-
ραν ἔννοιαν, τὴν τῆς μελέτης τῶν παραμυθίων, ἣν πολλοὶ Ἄγγλοι λέ-
γουσι Storiology²⁾.

Οἱ δὲ Γερμανοὶ, ἀποδεχθέντες καὶ οὗτοι τὸν ἀγγλικὸν ὄρον, φαί-
νονται προτιμῶντες νῦν ἄλλοι, ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν γλώσσης εἰλημ-
μένον, τὸν ὄρον Volkskunde (λαογνωσία, γνῶσις τοῦ λαοῦ). Ἄλλ'

¹⁾ Ἐν Explorations Pyrénéennes 1906 τ. I σ. 179.

²⁾ Τὸν ὄρον τοῦτον δὲν δυνάμεθα νὰ παραλάβωμεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν, διότι
θὰ ἔφερον ἀσάφειαν καὶ σύγχυσιν, ἐπειδὴ παρ' ἡμῖν τὸ μυθογραφῶ ἔχει τὴν
σημασίαν τοῦ ποιῶ ἢ γράφω μύθους, ἢ μυθῳδῶς περιγράφω ἢ ιστορῶ. Ἀλλὰ
τὴν περὶ τὰ παραμύθια σπουδὴν δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν, μικρὸν μεταβάλλον-
τες τὸν ὄρον τοῦ G. Paris, παραμυθογραφίαν.

ὁ ὅρος οὗτος ἔχει τοῦτο τὸ μειονέκτημα, ἂν ληφθῇ εἰς τὴν κυρίαν αὐτοῦ σημασίαν, ὅτι εὐρύνει πέραν τοῦ δέοντος τὴν ἔκτασιν τοῦ πεδίου τῶν λαογραφικῶν μελετῶν.

B'.

Ἐκ τῆς εὐρύτητος τῆς σημασίας τοῦ ὅρου *Volkskunde* παρασπρόμενοί τινες τῶν Γερμανῶν λαογράφων καταλέγουσιν εἰς τὰ ἔργα τῆς λαογραφίας καὶ τὴν μελέτην θεμάτων, ὑπαγομένων εἰς ἄλλας ἐπιστήμας καὶ μαθήσεις, ἔχουσας σαφῶς διαγεγραμμένα τὰ ὅρια τῶν σπουδῶν αὐτῶν. Οὕτω λ. χ. ὁ καθηγητὴς τοῦ ἐν Βερολίνῳ Πανεπιστημίου καὶ Ἰδρυτῆς τοῦ αὐτόθι Συλλόγου τῆς λαογνωσίας K. Weinhhold ὀρίζει, ὅτι ἔργον τῆς λαογνωσίας εἶναι ἡ ἔρευνα πασῶν τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ βίου τοῦ λαοῦ, ἤτοι ὀμάδος χιλιάδων ἢ ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων ἱστορικῶς καὶ γεωγραφικῶς καθωρισμένης· καὶ καταλέγει εἰς τὰ ὑπὸ ταύτης ἐξεταζόμενα θέματα πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν φυσικὴν σύστασιν τοῦ λαοῦ, ἤτοι τὸν σκελετὸν τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ κρανίου, τοὺς μῦς, τοὺς χαρακτῆρας τοῦ προσώπου (καὶ τὸ χρῶμα τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν τριχῶν)· ἔπειτα τὴν τροφήν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν παρασκευὴν αὐτῆς, τὸν ὄπλισμόν, τὰς ἀσκήσεις κτλ. καὶ καθόλου θέματα, περὶ ἃ ἀσχολοῦνται ἡ ἀνθρωπολογία, ἡ ἔθνογραφία καὶ ἄλλαι ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι.

Ἡ τοιαύτη εὐρυτάτη καὶ ἀόριστος ἐκδοχὴ τοῦ ἔργου τῆς λαογραφίας δὲν ἐγένετο ἀσπαστή, καὶ ὀλίγοι ἐπὶ τῶν δακτύλων ἀριθμούμενοι εἶναι οἱ λαογράφοι, οἱ περιλαβόντες εἰς τὰς ἐρεῦνας αὐτῶν παντελῶς ἄλλότρια θέματα, συμφώνως πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ ἐπιφανοῦς γερμανιστοῦ Weinhhold διατυπωθὲν διάγραμμα. Ἄλλὰ καὶ ὅσοι ἐκ τοιαύτης ἐπιβολῆς εἰργάσθησαν, καὶ ὅσοι ἀντιθέτως ἐσμίκρυναν τὴν περιοχὴν τῆς λαογραφίας, περιορίσαντες αὐτὴν εἰς ἀπλὴν ἐξερεύνησιν τῶν ἐν τῷ παρόντι σφζομένων περιλειμμάτων τοῦ παρελθόντος ¹⁾, συνετέλεσαν ἐπίσης μετὰ τῶν διάφορον ἀντίληψιν τοῦ ἔργου τῆς λαογραφίας ἔχόντων εἰς τὴν κατὰ τὰς τελευταίας μάλιστα δεκαετηρίδας

¹⁾ *Alfr. Nutt, Presidential Address (Folk-lore 1898 σ. 31).*

παρατηρουμένην θαυμαστήν ἀκμήν τῶν λαογραφικῶν σπουδῶν, ἐξ ὧν μεγίστην προσπορίζονται ὠφέλειαν ἢ ἐπιστήμη τῶν θρησκευτῶν, ἢ κοινωνικῆ ψυχολογία, ἢ κοινωνιολογία, ἢ ἐθνογραφία, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ ἡ γλωσσολογία, ἡ φιλολογία, ἡ ἀρχαιολογία καὶ ἡ ἱστορία. Διότι αἱ ἀμφιλογίαι περὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν λαογραφικῶν σπουδῶν ἐλαχίστην ἔχουσιν ἐπήρειαν περὶ τὴν πρόοδον αὐτῶν, ἄλλως δὲ τοσαῦτα ἐγράψαν καὶ καθημερινῶς συζητοῦνται περὶ τῆς ἐννοίας, τῆς περιοχῆς καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς λαογραφίας, ὥστε βεβαιότατον φαίνεται ὅτι ταχέως καὶ τὰ ὅρια αὐτῆς εὐκρινῶς θὰ διαγραφῶσι καὶ αἱ πρὸς τὰς ἄλλας ἐπιστήμας σχέσεις καὶ διαφοραὶ θὰ διακριθῶσι σαφέστερον.

Ἐπισημαστέον ὅτι ἡ ἀναγραφὴ τῶν περὶ τῶν ζητημάτων τούτων καὶ τῆς μεθόδου τῶν λαογραφικῶν μελετῶν γραφέντων εὐρίσκει ὁ ἀναγνώστης ἐν τέλει. Εἰς τὴν ἀνάλυσιν καὶ κριτικὴν ἐξέτασιν τούτων δὲν προτιθέμεθα νὰ ἐνδιατριψώμεν. Ἄλλ' ἡ σύστασις Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἐταιρείας, φιλοτιμουμένης ν' ἀποβῇ κοινὴ πνευματικὴ ἐστία τῶν Ἑλλήνων λαογράφων καὶ ἡ ἔκδοσις ὑπὸ ταύτης περιοδικοῦ συγγράμματος, περιλαμβανόντος λαογραφικὰς συλλογὰς καὶ πραγματείας, ἐπιβάλλει, νομιζόμεν, τὴν ἀνάγκην νὰ ὑποδείξωμεν δι' ὑποτυπώσεως τοῦ ἔργου τῆς λαογραφίας, ὡς ἀντιλαμβανόμεθα αὐτό, τὴν ἡμετέραν γνώμην περὶ τοῦ λυσιτελεστέρου τρόπου τῆς προαγωγῆς αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι.

Ἡ λαογραφία ἐξετάζει τὰς κατὰ παράδοσιν διὰ λόγων πράξεων ἢ ἐνεργειῶν ἐκδηλώσεις τοῦ ψυχικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τοῦ λαοῦ· τὰς ἐκδηλώσεις δηλαδὴ ἐκεῖνας, ὧν ἡ πρώτη ἀρχὴ εἶναι ἄγνωστος, μὴ προελθοῦσα ἐκ τῆς ἐπιδράσεως ὑπερόχου τινὸς ἀνδρός, αἵτινες κατ' ἀκολουθίαν δὲν ὀφείλονται εἰς τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὴν μόρφωσιν, καὶ ἐκεῖνας, αἵτινες εἶναι συνέχεια ἢ διαδοχὴ προηγηθείσης κοινωνικῆς καταστάσεως ἢ εἶναι μεταβολὴ ἢ παραφθορὰ ἄλλοις ἑλλόγων ἐκδηλώσεων τοῦ βίου ἐν τῷ παρελθόντι. Συνεξετάζει δ' ἀναγκαίως καὶ τὰς μὴ ἐκπορευομένας μὲν ἀμέσως ἐκ τῆς παραδόσεως ἐκδηλώσεις τοῦ βίου, ἀλλ' ἀφομοιούμενας ἢ συναπτομένας στενῶς πρὸς τὰς κατὰ παράδοσιν.

Ἡ ἐπικρατοῦσα παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν λαογράφων γνώμη εἶναι, ὅτι ἡ λαογραφία ἐξετάζει τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ βίου τοῦ ὄχλου (vulgus in populo), μελετῶσα ἰδίως τὰς ἀνηκούσας οὐχὶ τῷ λαῷ.

ἀλλὰ τῷ ὄχλῳ (vulgo) πρωτογενεῖς παραστάσεις. Ἄλλὰ τίνα τὰ διακρίνονται τὸν ὄχλον ἀπὸ τοῦ λαοῦ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα; Οἱ ἀποτελοῦντες ἐν προηγμέναις εἰς τὸν πολιτισμὸν χώραις τὸν ὄχλον δὲν διαφέρουσι, λόγῳ μορφώσεως, τῶν ἀνωτάτων κοινωνικῶν τάξεων ἄλλων χωρῶν ἀπολιτίστων, ἀκόμη δὲ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ πολλάκις χώρα ὁ ὄχλος τῆς σήμερον εἶναι ὁ λαὸς τῆς χθές. Εὐστόχως δ' ὁ ἡμέτερος Λιακαράτος ὤρισε τὸν ὄχλον, λέγων ὅτι δὲν εἶναι ὅσοι φοροῦν σκούφια ἢ ψηλὸ καπέλλο, ἀλλ' ὅσοι ἀποκάτω σὲ σκούφια ἢ σὲ ψηλὸ καπέλλο κρύβουν λίγο μυαλὸ καὶ πολλαῖς πρόληψαις. Ἡ ἀποφυγὴ τῆς τελέσεως γάμων κατὰ μῆνα Μάιον, ἐκ φόβου ἀναποφεύκτων συμφορῶν, ἢ τῆς παρουσίας δεκατριῶν συνδαιτυμόνων εἰς τὴν τραπέζαν, ἢ ἀγωνία ἐκ τῆς ἀνατροπῆς ἀλατοδόγης ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἢ σπουδὴ πρὸς ἑραῦσιν τοῦ κελύφους τοῦ ῥοφηθέντος αὐγοῦ, καὶ ἀνάριθμα ἄλλα τοιαῦτα ὑπάγονται εἰς τὴν περιοχὴν τῆς λαογραφίας, ἂν καὶ ἰδιαίτῳ προπάντων εἰς τὰς τάξεις τῶν εὐπαιδευτῶν.

Ὅθεν ἡ λαογραφία ἐξετάζει τὰ κατὰ παράδοσιν λεγόμενα ἢ γινόμενα. Ἄλλων ἐκ τούτων ἡ ἀρχὴ εἶναι ἄγνωστος ἢ δυσεξερευνήτος, ἐνίοτε δὲ φέρει τὸν τύπον ἀπωτάτης ἀρχαιότητος. «Ὀλόκληρον στρώμα», λέγει ὁ Albr. Dieterich ¹⁾, «θρησκευτικῶν διανοημάτων, θρησκευτικῶν παραστάσεων καὶ θρησκευτικῶν νομίμων ἔχει σχηματισθῆ ἐν τῇ προϊστορικῇ περιόδῳ τοῦ βίου ἐκάστου λαοῦ, τούτων δὲ οὐδεὶς ἐρευνητῆς οὐδὲ κἄν ν' ἀποπειραθῆ τολμᾷ ν' ἀνακαλύψῃ τὸν πρῶτον εἰσηγητήν. Τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ εἰς τὸν καθορισμὸν τὸν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, εἰς τὰ σχήματα τῶν πρώτων κοινωνικῶν ὀργανώσεων, καὶ εἰς σειρὰν ὄλην δημιουργημάτων εἰς ἔμμετρον ἢ περὶ λόγον, τὰ ὅποια καλοῦμεν ἴσματα καὶ παραμύθια καὶ παραδόσεις». Ἄλλων πάλιν ἡ ἀρχὴ εἶναι γνωστὴ καὶ εὐρίσκειται εἰς κοινωνικὴν κατάστασιν προηγηθεῖσαν τῆς ἐνεστώσης ἀμέσως ἢ ἐν χρόνῳ ἀφεστώτι. Ταῦτα, καίπερ δυσαρμοστοῦντα πρὸς τὰς ἰδέας ἢ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐνεστώσης κοινωνικῆς καταστάσεως, διετηρήθησαν διὰ τὴν δύναμιν τῆς συνηθείας, διατηρήσαντα καὶ τὸν λόγον καὶ τὴν σημασίαν, ἅτινα ἀνέκαθεν εἶχον.

¹⁾ Ἐν Hessische Blätter f. Volkskunde τ. I σ. 175.

Ἄλλα δ' ὅμως εἶναι μὲν λείψανα προγενεστέρων περιόδων, ἀλλ' ἐκλιπόντος τοῦ λόγου, δι' ὃν ὑπῆρχον ἐν τῷ παρελθόντι, ἐσώθησαν παρ' ἡμῖν παραλόγως καὶ ἀκατανοήτως, προκαλοῦντα τὴν ἀπορίαν αὐτῶν πρωτίστως τῶν ἐμμενόντων εἰς ταῦτα, οἵτινες ἀναγκάζονται παντοίας νὰ ἐκφέρωσιν εἰκασίας πρὸς ἐξήγησιν. Βαθίως ἐρριζωμένα, εἶναι δυσἀπόσπαστα ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ βίου, ὡς τὰ θαλάσσια κογχύλια τὰ ἐκ προτέρων γεωλογικῶν περιόδων προσκεκολλημένα εἰς τοὺς βράχους τῶν ὄρεων. Τοιαύτη εἶναι παραδείγματος χάριν ἡ συνήθεια τῆς μὴ τελέσεως γάμων κατὰ τὸν μῆνα Μάιον, ἣτις λόγον ἔχει θρησκευτικᾶς δοξασίας τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων. Ὁ Ἄγγλος ἐθνολόγος Edward Tylor ὠνόμασε ταῦτα survivals in the culture, οἰονεὶ ἐγκαταλείμματα, καὶ ἔθεσε τὸν νόμον τῆς ἐπιβιώσεως πρὸς ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου (1869). Περιλαμβάνει δ' εἰς τὰ ἐγκαταλείμματα πάντα καιθόλου τὰ λείψανα παρωχημένων πολιτισμῶν, ἀλλ' ὀριότερον νομίζομεν εἶναι νὰ διακριθῶσι τούτων καὶ νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς ἄλλην κατηγορίαν, ὅσα οὐδὲν ἔχουσι τὸ ἔκτροπον, διατηροῦντα τὸν ἐν ἀρχῇ λόγον καὶ τὴν ἔννοιαν αὐτῶν, καὶ δυνάμενα νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μερικῆ ἀλλ' ἀδιάσπαστος ἐξακολουθήσις προτέρου βίου.

Διὰ τὴν μεταβολὴν τῶν ὄρων τοῦ βίου καὶ τὴν ἄγνοιαν τοῦ λόγου αὐτῶν, τὰ ἐγκαταλείμματα συνήθως παρουσιάζονται ὑπὸ τύπον διαφέροντά πως τοῦ ἀρχαίου, τὰς δὲ διαφοράς, εἴτε μεταβολαί, εἴτε παραφθοραὶ τούτου εἶναι, καὶ τὰς αἰτίας ἐξ ὧν προήλθον, ἀπόκειται εἰς τὴν λαογραφικὴν ἔρευναν νὰ ἐξεύρη καὶ καθορίσῃ.

Γ'.

Ἐκ τῶν εἰρημένων συνάγεται, ὅτι ἐπειδὴ κατὰ δύο τρόπους, διὰ λόγου καὶ διὰ πράξεων ἢ ἐνεργειῶν γίνονται αἱ ἐκδηλώσεις τοῦ ψυχικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τοῦ λαοῦ, διττὴ εἶναι καὶ ἡ ἐργασία τοῦ λαογράφου, συνισταμένη εἰς καταγραφὴν καὶ εἰς περιγραφὴν. Καὶ καταγράφει μὲν τὴν προφορικὴν παράδοσιν, τὰ μνημεῖα τοῦ λόγου, περιγράφει δὲ τὰς κατὰ παράδοσιν πράξεις ἢ ἐνεργείας.

Ἐν συνοπτικῷ διαγράμματι καταλέγομεν ὧδε τὰ κυριώτατα θέματα περὶ ἃ ἔχει ν' ἀσχοληθῇ ὁ Ἕλλην λαογράφος.

Τὰ μνημεῖα τοῦ λόγου.

1) Ἰσμοὶ. Πλὴν τῶν λυρικῶν, ἐπικῶν, θρησκευτικῶν, σατιρικῶν καὶ ἀστείων ἢ ἀσέμνων, καὶ τῶν εἰς τεταγμένας ἡμέρας ἢ περιστάσεις ἀδομένων (λ. χ. κάλαντα, τοῦ Λαζάρου, θρηνοὶ τῆς μεγάλης ἐβδομάδος, χελιδονίσματα, ἴσμοι ἐπιλεγόμενα ἔν τισι παιδιαῖς, τραγούδια τῆς περπερούνας, τοῦ κλήδονα, τῆς αἰώρας, γαμήλια, μοιρολόγια), συμπεριλαμβάνονται εἰς ταῦτα τὰ δραματικὰ παίγνια, τὰ παιδικὰ ἴσμοι (τὰ ὑπὸ παιδίων ἢ πρὸς παιδία ἀδόμενα ἢ λεγόμενα) καὶ τὰ ἐργατικά (οἷον ἐρετικά, μυλικά κτ.), τὰ σκοποῦντα τὸν διὰ τοῦ ῥυθμοῦ κανονισμὸν τῶν κινήσεων τοῦ ἐργάτου ἢ ἀπλῶς τὴν διὰ τοῦ ἴσμου ἀνακούφισιν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐργασίαν.

2) Ἐπιφοῖαι (ξόρκια, γητέματα, γηθείαι, γηθειαῖς).

3) Αἰνίγματα (νοιώσματα, βρετά, παράγκουλα, παρατσάφαρα, παραμύθια, καστράκια) καὶ λογοπαίγνια.

4) Εὐχαί, χαιρετισμοί, προπόσεις, κατάραι, ὄρκιοι, βλασφημίαι, μετὰ περιγραφῆς τῶν πράξεων ἢ κινήσεων, μεθ' ὧν ἐνίοτε συνεχέρονται (Ἐνταῦθα ἀνάγονται καὶ τὰ ἀναθέματα, ἢ ἐπισώρευσις λίθων).

5) Παραοιμαί, μετὰ τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν καὶ καταγραφῆς τῶν μύθων, εἰς οὓς ἐνίοτε ἀναφέρονται.

6) Μῦθοι.

7) Εὐτράπελοι διηγήσεις (ἐν αἷς καὶ τὰ περιπαίγματα χωριῶν).

8) Παραμύθια.

9) Παραδόσεις, ἤτοι μυθώδεις διηγήσεις, πιστευόμεναι ὡς ἀληθεῖς, ἀναφερόμεναι δὲ εἰς τόπους ἢ πρόσωπα, εἰς οὐράνια σώματα, εἰς τὰ μετεωρολογικὰ φαινόμενα, εἰς τὸν Χριστὸν καὶ εἰς τοὺς ἀγίους, εἰς δαιμόνια καὶ εἰς ἄλλα φανταστικά ὄντα.

10) Ἐκ τοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ αἱ λέξεις καὶ αἱ φράσεις, δι' ὧν δηλοῦνται συνήθειαι, δοξασίαι, προλήψεις τοῦ λαοῦ, τὰ ἔργα καὶ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ, ἢ αἵτινες ἀπομνημονεύουσιν ἱστορικὰ συμβάντα ἢ ὠρισμένας τινὰς περιστάσεις, ἐκ τούτων προελθοῦσαι. Παραδείγματα: Ὄνόματα (βαπτιστικά, οἰκογενειακά), παρωνύμια, τοπωνυμιαί, ὀνόματα ὠρῶν τοῦ ἔτους, μηνῶν, ἡμερῶν· ὀνόματα προσωπικὰ γάτων, κυνῶν,

ἵππων, βοῶν καὶ ἄλλων οἰκογενῶν ζώων· παρωνύμια ζώων (λ. χ. Νῆκος ἢ κὺρ Μέντιος ὁ ὄνος, κὺρ Νικολὸς ὁ λύκος, κυρὰ Μαριὰ ἢ ἀλώπηξ)· ὀνόματα προσωπικὰ ὄπλων, σκευῶν, οἰκήσεων, πλοίων, λέμβων· εὐφημισμοὶ (περιφράσεις ἢ μετωνυμιαί ἢ μετονομασίαι ἢ ἀντιφράσεις ἐπιφόβων ὀνομάτων)· ὀνόματα ζώων καὶ φυτῶν, ὑπεμφαίνοντα παραδόσεις ἢ δοξασίας ἢ δεισιδαιμονίας. Ὀνόματα ὀργάνων καὶ ἐργαλείων, καὶ τῶν μερῶν ἐκάστου ἰδία. Λέξεις ἐπιτηδευματικαί, αἱ εἰς ἐκάστην τέχνην ἢ ἀσχολίαν ἰδιάζουσαι Ὀνόματα ἐνδυμάτων καὶ τῶν μερῶν ἐκάστου ἰδία. Ἐπιφθέγματα (ποιμενικά, ζευγηλατικά, ἀγωγιατικά κτλ., φωναὶ ὀδηγητικαὶ ζώων). Μιμήσεις φωνῶν ζώων. Λέξεις σχηματισθεῖσαι ἔκ τινος περιστάσεως (λ. χ. μοσχομάγκα, τραμποῦκος). — Μεταφοραὶ καὶ ἄλλαι τροπικαὶ φράσεις, ὑπεμφαίνουσαι μυθοπλαστικὴν ἀντίληψιν τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου, οἷον προσωποποιίας τῶν φυσικῶν φαινομένων καὶ τῶν ἀψύχων καθόλου.

Αἱ κατὰ παράδοσιν πράξεις ἢ ἐνεργεαί.

1) Ὁ οἶκος. Μέρη τοῦ οἴκου, δίαίτα ἐν αὐτῷ, σκευὴ καὶ ἐπιπλα. Ἰδιόρρυθμοὶ οἰκήσεις (ποιμενικαὶ καλύβαι, κεντραῖαι, λιμναῖαι οἰκήσεις).

2) Τροφή. Τὰ συνήθη καὶ ἰδιάζοντα εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐδέσματα. Τακτὰ ἐδέσματα κατὰ τινὰς ἡμέρας (οἶον χριστόψωμα, λαμπριάτικαὶ κουλλούραις, κόκκινα αὐγά, ἐδέσματα συνηθιζόμενα ἰδίως εἰς τινὰς ἑορτάς). Ἀποχὴ ἀπὸ τινῶν ἐδωδίων ἀπόλυτος ἢ ἐπιβαλλομένη ἐν τακτῷ χρόνῳ (πλὴν τῶν θρησκευτικῶν νηστειῶν) ἢ εἰς τινὰς ἀνθρώπους (ὡς ἡ ἀπαγόρευσις τῆς βρώσεως ὀφθαλμοῦ ζῴου εἰς τὸν ἔχοντα ἓνα μόνον ἀδελφὸν κτλ.). Δοξασίαι περὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν τροφῶν ἐπὶ τοῦ ἐσθίουτος (λ. χ. ὅτι τινὰ τῶν ἐσθιομένων μελῶν ζῴων ἐνισχύουσι ἀντίστοιχα μέλη τοῦ ἐσθίουτος, οἷον δεῖ ἢ γλῶσσα καθιστᾷ αὐτὸν εὐφραδῆ, ὅτι, κατὰ τὰς διηγήσεις παραμυθίων, τὸ ἦπαρ ὄρνιθος τινος ἀποδεικνύει καρδιογνώστην τὸν γευθέντα αὐτοῦ). Ἐδέσματα ἀποτρεπτικὰ κακῶν.

3) Ἐνδύματα.

4) Κοινωνικὴ ὀργάνωσις. Ἐθιμα συναφῆ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς κοινότητος ἢ εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς κοινοτικῆς περιουσίας. Ἐθιμα

τεκμηριούντα προτέραν κατὰ πατριᾶς διαίρεσιν τοῦ χωρίου. Κοινωνικαὶ σχέσεις (συμμετοχὴ ξένων εἰς οἰκογενειακὰς ἐορτάς, ἐπισκέψεις, κοινωνικὴ ἐθιμοτυπία, συμπόσια, ξενία). Ὁ βίος ἐν τῇ ξενιτείᾳ. Ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἐν τῷ οἴκῳ. Ἴδιαι κοινωνίαι: Ἀδελφοποιοί, Κλέφταις. Ληστρικὰ νόμιμα. Σχέσεις τῶν ἐργοδοτῶν πρὸς τοὺς ἐργάτας, τῶν ὑπηρετῶν πρὸς τοὺς κυρίους.

5) Τὸ παιδίον. Ἔθιμα, δοξασῖαι, δεισιδαιμονίαι κατὰ τὴν ἐγκυμοσύνην, τὴν γέννησιν, τὴν λοχείαν. Αἱ φροντίδες περὶ τῶν νεογνῶν. Τὰ ἐκθετα. Τὰ κατὰ τὴν βάπτισιν. Τὰ τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδίων. Σχολικὰ ἔθιμα. Τὰ τῆς ἐπαγγελματικῆς μαθητείας (καρφάδες, μούτσι κλπ.).

6) Γαμήλια ἔθιμα.

7) Ἔθιμα κατὰ τὴν τελευτὴν Κηδεῖα, τάφοι, πένθη, μνημόσυνα.

8) Βίοι. Γεωργικὸς βίος (ἔθιμα κατὰ τὴν σποράν, κατὰ τὸν θερισμόν, τὸν τρυγητὸν κλπ.). Ποιμενικὸς βίος (ιδιάζοντα ἔθιμα εἰς τοὺς ποιμένας καὶ μάλιστα τοὺς νομάδας). Στρατιωτικὸς βίος, ναυτικὸς, ἄλιευτικὸς, κυνηγετικὸς. Βιομηχανικὰ ἐπιτηδεύματα. Μεταλλευταί. Γυναικεῖα ἔργα καὶ ἐπιτηδεύματα.

9) Δίκαιον. Ἰδέαι τοῦ λαοῦ περὶ δικαίου καὶ νομικῶν σχέσεων. Τοπικαὶ συνήθειαι τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου¹⁾. (Μάλιστα ἀξίαι μελέτης εἶναι συνήθειαι τινες ὅπως ἰδιάζουσαι, ὡς λ. χ. αἱ ἐπιχωριάζουσαι ἐνιαχοῦ περὶ τῶν κληρονομικῶν δικαιωμάτων τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ καὶ τῆς μονογενοῦς κόρης, τοῦ κανακάρη, καὶ τῆς κανακάρισσας). Ἔθιμα κατὰ τὴν σύναψιν ἢ ἐκτέλεσιν συμβάσεων. Σημεῖα κυριότητος (λ. χ. τὸ χαράγμα τῶν ὠτων τῶν ποιμνίων, τὸ χαράγμα ἐπὶ τῶν γλουτῶν ἵππων, σημεῖα διὰ χρώματος κτλ.). Ἐγγραφὰ πιστοποιούντα συμβάσεις, προικοσύμφωνα. Ποιναὶ (πόμπιεμα, κουρά, σχολικαὶ ποιναί, φάλαγγας). Λαϊκὰ δικαστήρια (π. χ. ἐν Ὀλύμποις τῆς Χίου κατὰ τὰς ἀπόκρεως).

¹⁾ Ἐπίσημος συναγωγὴ τῶν ἑλληνικῶν τοπικῶν συνηθειῶν ἐγένετο ἐπὶ τῆς Ἀντιβασιλείας. Βλ. *Mauger* das griechische Volk, Heidelberg 1835 τ. I σ. 111—5 212—379. — 1. Χρυσανθοπούλου Συλλογὴ τοπικῶν τῆς Ἑλλάδος συνηθειῶν ἐξ ἐπισήμων πρὸς τὴν ἑλλ. κυβέρνησιν τῶν τοπικῶν ἀρχῶν ἀπαντήσεων Ἀθ. 1853. Αἱ τοπικαὶ συνήθειαι τῆς Σύρου καὶ τῆς Θήρας εἶχον ἐπὶ τουρκοκρατίας κοινὴ συναινέσει καθορισθῆ καὶ ἐγγράφως.

10) Λατρεία. Δημώδεις δοξασίαι περί θεοῦ καὶ περί ἁγίων καὶ περί τῆς ἐπενεργείας αὐτῶν εἰς τὰνθρώπινα πράγματα. Ἐπικλήσεις (ἐπίθετα) αὐτῶν. Θαυμάσιαι βοήθειαι καὶ θεραπείαι. Εἰκόνες. Ἐγκρί-
 μῆσις ἐν ἐκκλησίαις. Ἀγιάσματα. Θυσίαι καὶ προσφοραί (προσφοραὶ
 ἐνιαχοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀνθέων, καρπῶν ἐν τακταῖς ἡμέρας). Ἀπαρ-
 χαί. Εὐχαὶ καὶ ἀναθήματα (τάματα). Πομπαί. Πανηγύρεις. Ἐορταὶ
 (ἰδιάζοντα ἔθιμα εἰς τινὰς ἑορτάς, μάλιστα κατὰ τὸ δωδεκαήμερον,
 τὰς Ἀπόκρεως, τὸ Πάσχα). Ἐορταὶ μὴ ὠρισμέναι ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας
 (ὡς ἡ πρώτη Μαΐου) καὶ ἔθιμα κατὰ ταύτας. Ἐορτὴ τῶν θερινῶν
 τροπῶν τοῦ ἡλίου (τ' αἷ Γιαννιοῦ τοῦ Λιοτροπιῶ), πυραὶ κατ' αὐ-
 τὰς. Πυραὶ κατ' ἄλλας ἡμέρας (τὰ Θεοφάνια, τὸ Πάσχα [Ἰούδας],
 τὴν ἑβδομάδα τῆς τυροφάγου, τοῦ ἁγίου Ἡλίου, τὰς πρώτας ἡμέρας
 τοῦ Αὐγούστου). Ἀκοίμητοι λύχνοι, καινούργιο φῶς. Ὀργιαστικὴ λα-
 τρεία (Ἀναστενάρια, Καλόγηροι ἐν Θράκη).

11) Δημώδης φιλοσοφία. Δοξασίαι περί ψυχῆς. Περὶ τῶν μετὰ
 θάνατον. Φυσιολογικαὶ δοξασίαι. Ἐνέργειαι σύμφωνοι πρὸς τὰς δο-
 ξασίας ταύτας.

12) Δημώδης ἰατρικὴ. Ἰατροσοφία. Ἰατροὶ καὶ ἰατραιναι. Ἰατροὶ
 τῆς κοινότητος. Χρησὶς ἱαματικῶν βοτανῶν, τρόποι τῆς συλλογῆς
 αὐτῶν. Ἐνέργειαι μελῶν, δέρματος, τριχῶν, ὀνύχων ζῶων. Ἰαματικὴ
 δύναμις μετᾶλλων καὶ λίθων. Σκευασία φαρμάκων. Θεραπευτικὴ. Θε-
 ραπεῖα κατὰ τὸ ὅμοιον ἢ ἀνάλογον. Θεραπεῖα κατὰ τὸ δόγμα ὃ τρώ-
 σασ καὶ ἰάσεται. Θεραπεῖα ἀνυπάρκτων νόσων καὶ κακώσεων (γύρισμα
 τοῦ ἀφαλοῦ, σήκωμα τῶν νεφρῶν κτλ.). Διαιτητικὴ. Χειρουργικὴ.
 Κτηνιατρικὴ.

13) Μαντικὴ. Διάφορα εἶδη μαντικῆς. Φυσιογνωμικά. Παλμοί. Κλη-
 δόνες. Ἀπαντήματα. Οἰωνοί. Ὄνειρα. Μαντικὴ δι' ὀργάνων: Ὠμο-
 πλατοσκοπία, πυρομαντεία, μολυβδομαντεία, αὐγομαντεία, κλειδομαντεία,
 κοσκινομαντεία κτλ. Μαντικὴ εἰς τακτὰς ἡμέρας ἢ περιστάσεις. (Πρω-
 τοχροινιά, κλήδονα, ἀπόκρεως, ἑορτὴ ἁγ. Ἀνδρέου, ἀρμυροκουλλοῦρα).

14) Ἀστρολογία. Ἐπήρεια οὐρανίων σωμάτων ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπί-
 νου βίου. Ζώδια. Ἀποφράδες ἡμέραι. Μερὸμήνια. Δρίμαις. Δοξασίαι
 περί ἀριθμῶν.

15) Μαγεία. Μάγοι καὶ μάγισσαι. Μαγικὰ βιβλία, σκευὴ καὶ δε-

γανα Μαγικαὶ πράξεις. Ἄγγελοι καὶ δαίμονες ἔφοροι τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν ὥρῶν τοῦ ἡμερονυκτίου. Ἐξορκισμοί. Λεκανομαντεία, χειρομαντεία, χαρτομαντεία. Φίλτρα, κατάδεσμοι. Στοιχείωσις οἰκοδομῶν.

16) Μαγικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι πρὸς ἀποτροπὴν κακῶν ἢ πρὸς εὐδαιμονίαν. Μαγικαὶ συνήθειαι ἐν ἀνομβρίᾳ. (Περπεροῦνα, κατακλυσμοὶ κτλ.). Περιάπτα. Προβασκάνια. Κατόρυξις ἀσθενειῶν, δίωξις αὐτῶν, ἐγκατάλειψις τῆς ἀσθενείας ὑπὸ τοῦ ἀσθενοῦς ἐν τόπῳ τινί. Δεισιδαιμονίαι κατ' ἀναλογίαν ἢ ὁμοιότητα ἢ διαφορὰν ἢ ἀντίθεσιν.

17) Παιδιαὶ καὶ ἀθλητικὰ ἀγωνίσματα.

18) Χοροὶ καὶ μουσικὴ αὐτῶν. Μιμική, Νεύματα, Χειρονομίαι, ἔννοια αὐτῶν.

19) Μουσικὴ καὶ μουσικὰ ὄργανα. Μεγίστη εἶναι ἡ ἀξία τῆς ἀκριβοῦς καταγραφῆς (εἰ δυνατόν διὰ τῆς κοινῆς παρασημαντικῆς, ἄλλως διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς) τῶν μελωδιῶν τῶν δημοδῶν ἁσμάτων. Ῥυθμική.

20) Καλλιτεχνία. Γλυπτικὴ (ξοανογλυφία), γραφικὴ. Ποικιλτικὴ (ἢ ποικιλτικὴ ἰδίᾳ τῶν ἐνδυμάτων, γλυπτὰ ἢ γραπτὰ κοσμήματα ἐπίπλων, ὀργάνων, οἰκοδομῶν). Αἰσθητικὴ τῶν χρωμάτων καὶ τῶν σχημάτων.

Δ'.

Ἐκ τοῦ διαγράμματος τούτου, τὸ ὁποῖον συνετάξαμεν ἀποβλέποντες κυρίως εἰς τὸν βίον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, λαμβάνει ἕκαστος ἔννοιάν τινα τῶν θεμάτων, περὶ τὰ ὅποια δύναται ν' ἀσχοληθῆ ἢ ἑλληνικὴ λαογραφία. Καὶ μόνη ἢ καταγραφὴ τῶν μνημείων τοῦ λόγου καὶ ἢ περιγραφὴ τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων καὶ δοξασιῶν, ἐπαρκοῦσιν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν μελέτην. Ἄν δέ τις ἐπιθυμῆ νὰ ἐγκύψῃ βαθύτερον εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ συλλεχθέντων, ἔχει τότε νὰ ἐξετάσῃ: Α') Τίνα ὅμοια ἢ συγγενῆ μνημεῖα ἢ φαινόμενα παρατηροῦνται παρὰ τῷ λαῷ, καὶ Β') ἂν καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς παρατηροῦνται ταῦτά, ἢ παραπλήσια. Μετὰ δὲ τὴν ἐξέτασιν ταύτην δύναται δι' ἱστορικῆς ἐρεύνης καὶ ψυχολογικῆς ἀναλύσεως νὰ προσπαθῆσῃ νὰ καθορίσῃ τὰς διαφοροὺς μεταβολὰς, τὰς ὁποίας εἰς διαφοροὺς χρό-

νους και τόπους υπέστη τὸ ἐξεταζόμενον καὶ ν' ἀνεύρη τὴν προέλευσιν καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ. Τῆς ἐργασίας δ' ὁμοίως ταύτης τὰ πορίσματα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῶσιν ἀσφαλῆ, ἂν δὲν προηγήθη ἡ συγκριτικὴ ἐξέτασις, ἢ ἂν ἐγένετο αὐτὴ ἀτελῶς. Τὰ ὁμοία μνημεῖα συμπληροῦσιν ἄλληλα, καὶ πολλάκις λεπτομέρειά τις εἰς ἓν μόνον παρατηρηθεῖσα παρέχει τὸν μίτον, τὸν ὀδηγοῦντα εἰς τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν πάντων τῶν εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ἀνηκόντων. Καὶ ἡ ἀτελής δὲ σύγκρισις ἐπίσης δύναται νὰ παραπλανήσῃ, διότι ἐνδέχεται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀρχὴ καὶ ἀφετηρία ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἀπλῶς εἶναι σταθμὸς διαμέσου. Οὕτω λ. χ. εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα θὰ καταλήξωμεν ἐν τῇ μελέτῃ τῶν ἀκριτικῶν ἄσμάτων, ἂν παρορῶντες τὰς καππαδοκικὰς καὶ ποντικὰς παραλλαγὰς ἀποβλέψωμεν εἰς μόνας τὰς κυπριακὰς ὡς ἐπίσης ἀνακριβῆ πορίσματα περὶ ῥωμουνικῆς προελεύσεως τοῦ περὶ τῆς γεφύρας τῆς Ἄρτης ἄσματος συνήγαγον οἱ περὶ τούτου πραγματευθέντες, ἕνεκα τῆς ἀγνοίας πολυαριθμῶν ἑλληνικῶν παραλλαγῶν τοῦ ἄσματος καὶ παλαιωτάτων παραδόσεων¹⁾).

Κατὰ ταῦτα τὸ ἔργον τῆς συλλογῆς δύναται νὰ χωρισθῇ τοῦ τῆς περαιτέρω σπουδῆς τῶν συλλεγομένων, ὃ δ' ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ καταγράψας μνημεῖόν τι τοῦ λόγου, ἢ ἐξ ἀμέσου παρατηρήσεως ἀντιληφθεὶς καὶ σημειώσας φαινόμενόν τι τοῦ βίου τοῦ λαοῦ, ἀδυνατῶν δ' ἕνεκα ἐλλείψεως βοηθημάτων ἢ μὴ εὐκαιρῶν νὰ ἐξετάσῃ τὴν σχέσιν αὐτῶν πρὸς τὰ ἐγνωσμένα, δὲν πρέπει νὰ ἐνδοιάξῃ περὶ τῆς δημοσιεύσεως αὐτῶν. Πάντως ἢ ἐκ τῆς δημοσιεύσεως ἐπιστημονικὴ ὠφέλεια εἶναι μεγάλη, διότι διὰ τῆς συναγωγῆς ὅσον ἔνεστι ἀφθονωτάτου λαογραφικοῦ ὕλικου ἀκριβέστερον γνωρίζεται ὁ βίος τοῦ λαοῦ, διαφωτίζονται πολλὰ ζητήματα καὶ ἐπιλύονται ἀπορήματα καὶ ἀμφιβολίαι. Οὐδ' ὁ φόβος ἐπαναλήψεως γνωστῶν ἢ προεκδεδομένων ἐμποδίζει τὴν δημοσίευσιν. Ὁ εὐσυνειδήτως ἐργασθεὶς καὶ ἀμέσως παρὰ

¹⁾ L. Sainéan, ἐν Revue de l'histoire des religions 1902 τ. 45 σ. 359-396. Ὁ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον πραγματευθεὶς διὰ βραχέων περὶ τοῦ ἄσματος K. Dieterich (ἐν Zeitschrift d. Vereins f. Volksk. 1902 σ. 150-2), ἂν καὶ μόνον ὁ παραλλαγὰς ἑλληνικῆς τοῦ ἄσματος ἐγίνωσκεν, ἀνεγνώρισεν ἄρθρῶς ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἄσμα εἶναι τὸ παλαιότερον καὶ ὅτι ἐκ τούτου προήλθον τὰ ῥωμουνικὰ σλαβικὰ καὶ ἀλβανικὰ. Σημειωτέον δ' ὅτι αἱ ἑλληνικαὶ παραλλαγὰί, ὅσας τὸνλάχιστον ἐγὼ γινώσκω, δὲν εἶναι πέντε, ἀλλ' ὑπὲρ τὰς τεσσαράκοντα.

τοῦ λαοῦ παραλαβὼν τὴν ὕλην ἃς εἶναι βέβαιος ὅτι ὀπωσδήποτε νέον τι καὶ ἄξιον λόγου θὰ συνεισφέρει. Τὰ αὐτὰ γλωσσικὰ μνημεῖα παρονακίζουσι πάντοτε σπουδαίας παραλλαγάς, διότι ὁ ἐπαναλαμβάνων τὸ αὐτὸ μνημεῖον ἀνεπιγνώστως μεταβάλλει ἔν τισι τοῦτο, προσθέτων τι τῆς ἰδίας ἀτομικότητος, ἢ παραλείπων ἔξ ἀμνημοσύνης ἢ ἔξ ἀποδοκίμασίας ἢ τροποποιῶν ὅπως τὸ ἀποκαταστήσῃ συμφωνότερον πρὸς τὸ γλωσσικὸν καὶ καλαισθητικὸν συναίσθημα αὐτοῦ¹⁾. Ἀλλὰ καὶ ἂν αἱ παραλλαγὰι δὲν εἶναι σπουδαῖαι, καθορίζεται δ' ὁμως διὰ τῆς δημοσιεύσεως ἢ διαδόσεως αὐτοῦ, καὶ τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον ἐπίσης· διότι δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ γνωσθῇ δημοτικόν τι ἄσμα λ. χ. ἢ παροιμία τις, ἀλλ' ἔχει σημασίαν καὶ νὰ ὀρισθῇ ποῦ φέρεται, ἂν εἶναι γενικὸν καὶ πασίγνωστον ἢ ἐπιχωριάζει μόνον εἰς ἓνα τόπον ἢ ὀλίγους.

Αἱ ἀρεταί, τὰς ὁποίας ἀπαραιτήτως πρέπει νὰ ἔχῃ πᾶσα ἐπιστημονικὴ λαογραφικὴ συλλογὴ, εἶναι ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ σαφήνεια. Τὰ μνημεῖα τοῦ λόγου εἶναι ἀναγκαῖον νὰ γράφονται ἀπαραλλάκτως, ὡς φέρονται εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης μεταβολῆς. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκουσίως καὶ ἀσυνειδήτως μεταβάλλει ὁ συλλογεὺς τὸ ἀκουόμενον, εἴτε ἔξ ἑλλείψεως ἀσκήσεως, εἴτε ἔξ ἐπηρείας τῆς γραφομένης γλώσσης, εἴτε ἔξ ἀπροσεξίας. Πρέπει δὲ νὰ σημειώνεται προπέτι ἀκριβῶς ὁ τόπος, (τὸ χωρίον καὶ ἡ ἐπαρχία), καὶ ἐνίοτε ὁ εἰπὼν ἢ ὑπαγορεύσας ἢ τραγουδήσας προκειμένου δὲ περὶ τινων μνημείων, οἷον παραμυθίων ἢ παραδόσεων, καὶ τὸ γένος, καὶ ἡ ἡλικία, καὶ ἡ κοινωνικὴ κατάστασις τοῦ εἰπόντος. Διὰ τὴν περιγραφὴν δὲ τῶν πράξεων καὶ ἐνεργειῶν ἀπαιτεῖται ἰδιαίτερος ὀξεῖα καὶ ἀσφαλῆς παρατήρησις, ἢ δ' ἐκθέσεις πρέπει νὰ εἶναι σαφῆς καὶ λεπτομεροῦς. Πρὸς μείζονα σαφήνειαν ἀναγκαῖον εἶναι, ὅταν τοῦτο εἶναι δυνατὸν, νὰ ἐπεξηγητῆ ἡ περιγραφή πραγμάτων, κινήσεων κτλ. δι' εἰκόνων. Ἡ μεγάλη διάδοσις τῆς φωτογραφικῆς τέχνης ἀποδεικνύει τὸ

¹⁾ Ἐνθυμούμαι, ὅτι πρὸ τριάκοντα περίπου ἐτῶν ἐν Λαμίᾳ, ὅπου ὑπῆρξεν εἰς τὸν στρατὸν, παρέστην εἰς χορὸν στρατιωτῶν, ὃν ἔσχευε Πελοποννησίος. Οὗτος ἐτραγῶδει ἄσμα ἄγνωστον εἰς τοὺς συγχορευτὰς Ῥουμελιώτας, οἵτινες ἐπανελάμβανον ἀμέσως αὐτό, μεταβάλλοντες τὸ λεκτικὸν συμφώνως πρὸς τὴν ἰδιαίτουσαν προφορὰν τιν.

πράγμα ὄχι δύσκολον. Καὶ τῆς ἀρίστης δὲ περιγραφῆς σαφεστέρα καὶ διδακτικωτέρα εἶναι ἢ εἰκῶν τοῦ περιγραφομένου.

Ἐπάρχουσι καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες τρόπον ἐκθέσεως τῶν παρατηρηθέντων ὑπ' αὐτῶν ὅλως ἀντικειμενικόν, καὶ τινες μάλιστα μεθ' ἱκανῆς εὐστοχίας. Παράδειγμα τοιαύτης καλλίστης ἐκθέσεως εἶναι «τὸ νυχτέρι» τοῦ Κ. Ρωμαίου¹⁾. Ἐν διαλόγῳ χωρικῶν εἰς γλῶσσαν ἀκραιφνῶς δημῶδη ἐκθέτει οὗτος δοξασίας τινὰς ἀναφερομένας εἰς τὸ δωδεκάημερον. Ἐχει πολὺ τὸ ἐπαγωγὸν ὁ τρόπος οὗτος, σκοπουμένου τούτου μόνον, ὅτι δύναται ἡδέως ν' ἀναγνωσθῆ, ἐπειδὴ δ' εἶναι ἄμεσος, εἶναι καὶ ἀσφαλῆς καὶ πιστός· ἀλλὰ τοῦτο ἐπὶ τῇ προϋποθέσει, ὅτι ὁ διάλογος εἶναι ἀληθῆς καὶ ἀκριβέστατος, ὁποῖος μόνον ἐστενογραφημένος διάλογος δυνατόν νὰ εἶναι. Ἄν δ' ὅμως εἶναι πεπλασμένος, ὡς συνήθως συμβαίνει, τότε πλὴν τῶν ἀτελειῶν τῶν ἄλλων ἀνεπισταίων συλλογῶν, ἐνέχει ἐπιπλέον καὶ τὸ μειονέκτημα τῆς ἐλλειψεως τάξεως ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν πραγμάτων καὶ τῆς συνονθυλεύσεως διὰ περιττῶν καὶ ἀσκοπῶν λόγων. Πολλῶν κρείσσων δ' ὅμως εἶναι καὶ ὁ τοιοῦτος τρόπος τοῦ καθαρῶς ὑποκειμενικοῦ, ἂν στερεῆται οὗτος λογοτεχνικῆς ἀξίας, οὐ δυστυχῶς πάμπολλα παραδείγματα μᾶς παρέχουσιν αἱ ἐφημερίδες καὶ τὰ ἡμερολόγια. Ἐτερον μειονέκτημα σπουδαῖον, ἀλλὰ συγγνωστόν, ἂν ἢ ἐκθεσις εἶναι ἀκριβῆς καὶ πιστή, εἶναι ὅτι παρουσιάζονται ἀτάκτως συμπεφυσμένα πράγματα διάφορα, τὰ ὁποῖα εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ κατατάξῃ ὁ ἀναγνώστης.

Λαογραφικὴ συλλογὴ ἀμοιροῦσα τῶν ἀρειῶν τῆς ἀκριβείας καὶ τῆς σαφηνείας εἶναι ἄχρηστος εἰς τὴν ἐπιστήμην.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. — Ἀναγραφή κατὰ χρονολογικὴν τάξιν τῶν πραγματευθέντων περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν μεθόδων τῆς λαογραφίας. — *Nichtl*, Die Volkskunde als Wissenschaft, ἐν ταῖς Kulturstudien αὐτοῦ, Stuttgart 1862. — *R. C. Temple*, The Science of Folk-Lore ἐν Folke-Lore Journal 1886 τ. IV σ. 193-212. — *Ém. Blemont*, Esthétique de la tradition, Par. 1890. (Collection internationale de la Tradition τ. VII). — *K. Weinhold*, Was soll die Volkskunde leisten? ἐν Zeitschrift f. Völkerpsychologie u Sprachwissenschaft τ. 20 σ. 1-5. — *K. Weinhold*, ἐν Zeitschrift des Vereins f. Volkskunde 1891 σ. 1-10. — *Gomme*, The Handbook of the Folklore, Lond. 1891. — *Jiriczek*, Anleitung zur Mitarbeit an volkskundlichen Sammlungen Brunn 1894. — *Marian Rooff Cox*, An Introduction to Folklore-

¹⁾ Ἐν Ἐθνικῇ ἀγωγῇ 1899 σ. 12-4.

Lond. 1895.— *A. Riegl*, Das Volksmässige und die Gegenwart ἐν Zeitschrift f. österr. Volkskunde 1895 σ. 4-7.— *Hauffen*, Einführung in die böhmische Volkskunde, Prag 1896.— *Lincke*, Ueber die gegenwärtige Stand der Volkskunde, Dresden 1897.— *E. S. Hartland*, Folklore. What is it and what is the good of it? Lond. 1899. (Popular Studies in Mythology Romance and Folklore. N. 2).— *Schermann u. Fr. Krauss*, Allgemeine Methodik der Volkskunde. Erlangen 1899.— *Knortz*, Was ist Volkskunde und wie studiert man dieselbe? Altenburg 1900.— *Fr. Bey-schlag*, Volkskunde und Gymnasialunterricht ἐν Zeitschrift f. deutsche Unterricht, Leipzig 1900.— *M. Winternitz*, Völkerkunde, Volkskunde und Philologie ἐν Globus 1900 σ. 345-350. 370-7.— *L. Marillier*, Le Folk-lore et la science des religions ἐν Revue de l'histoire des religions 1901 τ. 43 σ. 166 κξ.— *Ad. Strack*, Volkskunde ἐν Hessische Blätter f. Volkskunde 1902 σ. 149-160.— *Albr. Dieterich*, Ueber Wesen und Ziele der Volkskunde αὐτ. σ. 168-194.— *C. Hoffmann-Kreyer*, Die Volkskunde als Wissenschaft, Zürich 1902.— *Laz. Sainéan*, L' état actuel des études de Folk-lore, Par. 1902 (ἐν τῇ Revue de synthèse historique).— *S. Reinach*, L' histoire du folklore ἐν Anthropologie 1902 σ. 541-3 καὶ ἐν Cultes, mythes et religions 1906 τ. I σ. 122-4.— *Reuschel*, Volkskundliche Streitzüge, Dresden u. Leipzig 1903.— *Fr. S. Krauss*, Die Volkskunde in den Jahren 1897-1902. Erlangen 1903.— *R. Fr. Kaindl*, Die Volkskunde. Ihre Bedeutung, ihre Ziele und ihre Methode, Leipzig u. Wien 1903.— *Günther*, Ziele, Richtpunkte und Methode der modernen Volkskunde, Stuttgart, 1904.— *Brockhaus'* Konversations Lexikon, 1904 τ. XVII Supplement σ. 998-1003.— *Mogk*, Die Volkskunde im Rahmen der Kulturentwicklung der Gegennart ἐν Hessische Blätter f. Volkskunde 1904. σ. 1-15 — *R. Wossidlo*, Ueber die Technik des Sammelns volksthümlicher Ueberlieferungen ἐν Zeitschrift d. Vereins f. Volkskunde, 1906 σ. 1 κξ.— *H. Gaidoz*, De l' étude des traditions populaires ou folklore en France et a l' étranger, Bagnères-de-Bigorre 1907 (ἐν Explorations Pyrénéennes 1906, 3 σειράς τ. I σ. 174-193).